

Din secolul al XIX-lea, literatura română a avut parte de mari valori ale criticii literare, iar în perioada interbelică și pe mai departe s-a manifestat „cu totul deosebit temperamental Șerban Cioculescu - scrie George Călinescu în <<Istoria literaturii române de la origini până în prezent>> - (...), intelectual de o personalitate marcantă, (...) dotat cu o mare tenacitate publicistică, cu o capacitate de plăcere literară enormă.(...) Contribuțiile (lui) documentare cu privire la Caragiale merită o încredere desăvârșită. Șerban Cioculescu utilizează piesele (documentele, n.n.) în direcție morală și în acest scop caută să-și procure un material strict pozitiv. În paginile biografice despre Caragiale, criticul înlătură sinteza, concedând că dramaturgul <<își va găsi, firește, scriitorul de mare talent, care să-i învie chipul>>”.

[Șerban Cioculescu s-a născut la 7 septembrie 1902, în București, ca fiu al lui Nicolae Cioculescu, inginer naval, și al Constanței (n. Milloteanu), frate al lui Radu Cioculescu (n. în 20 februarie 1901, la Turnu Severin, m. în închisoarea de la Dej, la 9 ianuarie 1961), eseist și traducător. Din familia lor de intelectuali pe linia literaturii și criticii mai face parte și Barbu Cioculescu, n. în 10 august 1927, la Montrouge (Franța), fiu al lui Șerban Cioculescu. Cultura română îl cunoaște pe acesta din urmă drept critic, istoric literar, memorialist și traducător. A învățat la Institutul Schewitz-Thierrin și Liceul Traian din Turnu Severin (1913 - 1920); Facultatea de Litere și Filosofie (1920 - 1923) și Facultatea de Drept (neterminată) a Universității din București; filologie romanică la Sorbona și la Ecole Pratique des Hautes Etudes (1926 - 1928). A colaborat la Săptămâna muncii intelectuale și artistice, Vremea, Vitrina literară, Sepia, România literară (a lui Liviu Rebreanu), Revista Fundațiilor Regale, Lumea, Viața Românească, Gazeta literară, România literară (rubrica „Breviar”), Ramuri. A editat revistele Viața universitară și Kalende, alături de Vladimir Streinu, Paul Constantinescu și Tudor Șoimar. Șerban Cioculescu a trecut prin faza de profesor secundar la Găiești (1924 - 1935) și București (până în 1946), apoi își începe cariera universitară la Facultatea Institutul Pedagogic din Pitești (1963-1965), urmează ca profesor și șef de catedră la Facultatea de Limbă și Literatură Română a Universității din București (1965 - 1974). A fost redactor-șef la Viața Românească (1965-1967), director general al Bibliotecii Academiei (1967 - 1974). Din 1974 a fost membru al Academiei Române. Șerban Cioculescu a debutat în jurnalistică în Facla literară (1923), unde N. D. Cocea îi încredințează cronică literară. Va fi și titular al cronicii literare la Adevărul, unde a vrut inițial să facă gazetărie politică (1928 - 1937). Debutul editorial l-a avut în 1935 cu Corespondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol, completată, în 1964, cu Documente inedite. Continuă publicarea ediției de Opere a lui I. L. Caragiale, începută în 1930 de Paul Zarifopol (IV - VII, 1938 - 1942). Publicistica literară este tipărită în volumul „Aspecte lirice contemporane” (1942), „Aspecte literare contemporane” (1972) și „Itinerar critic” (I - V, 1973 - 1989). În 1945 și-a tipărit teza de doctorat, monografia „Dimitrie Anghel”. În 1946 a editat o excelentă Introducere în poezia lui Tudor Arghezi. Împreună cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu publică volumul I din „Istoria literaturii române” (1944), căreia îi adaugă, în 1947, „Literatura militantă”. Îi consacră lui I. L. Caragiale diverse volume de referință: „Viața lui I. L. Caragiale” (1940), „I. L. Caragiale” (1967), „Caragialiana” (1974). A îngrijit, împreună cu Alexandru Rosetti și Liviu Călin, „Opere” de I. L.

Caragiale (I - III, 1959 - 1965) ediție critică. Scoate singur un volum de „Scrisori și acte” (1963). În 1971 a publicat „Medalioane franceze”, în 1977, volumul selectiv „Prozatori români”, urmat, în 1982, de volumul „Poeti români”. A îngrijit o ediție din „Peregrinul transilvan” de Ion Codru Drăgușanu (1942). A fost redactor responsabil al volumului al III-lea din tratatul „Istoria literaturii române”, care cuprinde epoca marilor clasici (1973). Realizează prefete și studii introductive la volumele lui Tudor Șoimaru, Mariana Dumitrescu, Ionel Pop, Lucian Blaga, Aurel Baranga, Ion Biberi ș.a. În 1973 îl găsim ca memorialist în „Amintiri”. Șerban Cioculescu este socotit ca un adept al judecății obiective și impersonale, al criticii intelectualiste și estetice, un spirit raționalist dublat de un moralist redutabil. Este considerat o autoritate în peisajul criticii și istoriei literare moderne și contemporane. A obținut Premiul Uniunii Scriitorilor în 1972 și Marele Premiu al Uniunii Scriitorilor în 1981. Acțiunea critică a lui Șerban Cioculescu este de o amploare deosebită, însoțind literatura română în evoluția ei timp de șase decenii în secolul XX și stând sub semnul unei mari disponibilități spirituale. S-a afirmat din epoca interbelică în prima linie a criticii profesionale, alături de George Călinescu, Paul Constantinescu, Vladimir Streinu, Perpessicius, Octav Suluțiu. În această primă etapă a creației s-a distins printr-un radicalism al valorilor morale, prin transparența expresiei, prin evitarea coloraturii metaforice și prin spirit combativ. S-a impus în foiletonistica vremii printr-o consecvență inflexibilă, uneori demonstrativă, în afirmarea valorilor autentice. În concepția sa, funcțiile criticii ar fi: explicativă, valorizantă și orientativă. Nu respinge teoria capodoperei a lui Mihail Dragomirescu, dar să fie folosită în termeni rezonabili. Spre deosebire de profesorul său, Șerban Cioculescu s-a manifestat în primul rând ca practicant, critic de gust, neabsolutizând. El a fost în consonanță cu ritmul înnoirilor, prin sincronizarea cu spiritul timpului. S-a ocupat de opere de anvergură ale epocii: poezia lui Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Ion Vinea, Ilarie Voronca sau a mai tinerilor Emil Botta, Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Zaharia Stancu. Polemica cu Nicolae Iorga pe tema modernității limbajului poetic în jurul obscurității creației argheziene a făcut epocă. La proză, comentariile pozitive sunt pentru Gib I. Mihăescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mircea Eliade, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, Garabet Ibrăileanu, Constantin Stere, Zaharia Stancu, Geo Bogza. Șerban Cioculescu practică un comentariu obiectiv, raționalist. La maturitate, el reunește foiletoanele în volume precum „Aspecte lirice contemporane” (1942) și „Aspecte literare contemporane” (1972) în care se observă capacitatea analitico-explicativă, ca, de altfel, și vocația sintezei. Criticul se declară un adversar al impresionismului. Refuză reducerea universului operei doar la o calitate dominantă, sub forma unei impresii. Exclue din actul critic demersul extralogic. Critica sa tinde spre modelul Albert Thibaudet, cel topografic al valorilor. „Aspecte literare contemporane” are înfățișarea unei panorame libere a creației interbelice, un tablou sinoptic în care ordinea o stabilesc accentele valorice. Lucrarea aceasta este o radiografie de contururi puternice ale întregului literaturii interbelice. Autorii și operele avute în vedere sunt fețe ale unui întreg. Șerban Cioculescu afirmă consecvent primatul textului. Critica, în înțelegerea sa, este vehicul al operei, nu creație secundară, autonomă. A încheiat perfect ediția critică a operei lui I. L. Caragiale, începută de Paul Zarifopol. Lucrarea sa prezintă o topografie parțială a personalității autorului. Criteriul ordonării operei autorului este tematic, nu cronologic. „Viața lui I. L. Caragiale” (1940) este nu atât romanul unei vieți, cât argument pentru o tipologie. Și criticul a revenit asupra acestei cărți deschise. „Caragialiana” (1974) este o incursiune în spațiul operei și o întregire a biografiei. Aceeași compoziție în plan se reîntâlnește în monografia închinată lui Dimitrie Anghel (1945) și mai evident în „Introducere în poezia lui Tudor Arghezi” (1946). În cazul „Istoriei literaturii române moderne” (1944), în care Cioculescu studiază începuturile literaturii artistice românești procedura analizei este similară celei a lui George Călinescu din „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, cu deosebirile de nuanță. Șerban Cioculescu descifrează în „Itinerariile critice” nu autori, cărți, tendințe izolate, ci o literatură. Metoda de lucru a criticului literar Șerban Cioculescu derivă din poziția sa intelectualistă asupra operelor și a scriitorilor comentați. Eugen Simion, un alt mare critic și istoric literar, expune în „Antologia criticilor români” părerea sa despre câteva articole ale profesorului Cioculescu, mai puțin cunoscute, referindu-se la „atitudinea obiectivă, incorruptibil

obiectivă în analiză, ceea ce presupune frânarea și, de este posibil, eliminarea subiectivității. O altă idee privește limitele actului critic. Analiza aproximează, nu epuizează niciodată frumosul. Acest relativism asigură, de altfel, viabilitatea unei discipline, care, în alte condiții, s-ar epuiza repede”.

Conform aprecierilor lui Eugen Simion „obiectul criticii moderne este să descopere structura organică, diferențiată a cărții, operație ce impune, înainte de orice, înscrierea ei într-o serie istorică. (...) Înainte de a fi o disciplină liberă, este pentru el (Șerban Cioculescu) un șir de bucurii interzise. Singura bucurie admisă e lectura. Dar și aceasta trebuie dominată de luciditate și supusă unui protocol complicat. Articolul începe printr-o introducere, o enumerare, de regulă, a dificultăților (<<cercetarea poeziei domnului Ion Vinea nu este dintre cele mai lesnicioase...>>). Pasul următor e prezentarea evoluției, ca ideal de artă (în termenii noștri - E. S. n.n.: concepția estetică) și putere de organizare a emoțiilor. Mai ales la partea din urmă e sensibil spiritul critic al lui Șerban Cioculescu și el înregistrează cu o plăcere abia mascată <<corupțiile fonice>> ale versului, punctele vulnerabile, monotoniile sintactice. Tonul nu este precizat și, după mai multe pagini, nu poți ghici concluzia autorului. George Călinescu vorbea de caracterul obsecvios al acestei critici, de perfidia cu care exegetul își învâluie victima. E, firește, și plăcerea de a demonta mecanismul unei cărți rău construite, dar seriozitatea pe care o pune Cioculescu în această expertiză complicată ține, înainte de orice, de neîncrederea lui în eficiența criticii-oracol, în argumentele de autoritate. O judecată trebuie dovedită, și a spune da sau nu unei opere nu-i suficient. Totul trebuie justificat, cu probe de mai multe feluri, într-un stil de la care interpretul nu trebuie să abdice pentru nimic în lume. (...) Ne putem întreba, firește, - scrie Eugen Simion mai departe - dacă atâta strategie este necesară pentru a spune că o carte este fără originalitate. Respect pentru cuvântul scris, exces de civilitate, satisfacția - încă o dată - de a executa în chip savant, cu bucurii secrete, o biată insectă literară?!” „În <<Aspecte lirice contemporane>> dăm la tot pasul peste articole în care tăgăduința cea mai categorică se însoțește cu plăcerea referinței cărțurărești. În studiul despre poezia lui Nicolae Davidescu, retorică, abstractă, fără simțul proporțiilor, criticul începe prin a fixa temperamentul autorului. Poezia ar fi de natură individualistă și simbolică, iar evoluția ei marchează trecerea de la individualism la impersonalism obiectiv. Exegeza înaintează prin a arăta poliritmia, vocabularul intelectual, armătura documentară și informativă, mijloacele formale etc. Totul spre a demonstra că Nicolae Davidescu este un talent minor, minat de un enciclopedism insuportabil. Însă demonstrația este, separat de subiectul ei, excepțională, irigată în tot momentul de amănunte delectabile de ordin istoric și comparatist.

Tehnica negației la Șerban Cioculescu este imobilizarea și (...) răpunerea victimei prin străpungeri succesive cu ace veninoase. (...) Când opera e de altă valoare, procesul este invers: criticul adună probele pentru a reconstitui mecanismul unei expresii originale. El încearcă arama versului, ascultă de mai multe ori vibrația rimei, numără silabele, compară variantele cu scopul de a surprinde și (...) aproxima, printr-o definiție inteligibilă, sunetul unic al creației. (...) Totuși, cronicile lui sunt preocupate de nota pură, ireductibilă a operei. În cazul lui Philippide originalitatea ar veni din modul de a trata visul nu ca o înnorare poetică a cunoașterii, ci ca o modalitate lirică a conștiinței”. Dintre tinerii lovinescieni, Șerban Cioculescu este primul care îmbrățișează critica istorică. În cazul lui I. L. Caragiale, continuă ediția începută de Paul Zarifopol, după apoi o biografie eminentă, care (...) constituie un model al genului (Viața lui I. L. Caragiale, 1940). Criticul se ferește să-și mitizeze eroul. Este, bineînțeles, înțelegător, cordial, din loc în loc patetic, totuși nu ezită să ia distanță și să devină, la nevoie, sarcastic. (...) Evită caracterul apologetic al criticii sale. (...) Biograful se ține aproape de fapte și acestea arată că I. L. Caragiale nu este totdeauna loial, consecvent. El numește, de pildă, într-un moment de enervare pe Titu Maiorescu „un om fără inimă și cu spiritul îngust”, învinuindu-l, în plus, de a fi tras câștiguri de pe urma editării „Poeziilor” lui Eminescu. Dar Șerban Cioculescu îi respinge pe detractori și-i corectează pe criticii lipsiți de spirit critic. „Să nu exagerăm...”. Rezultatul este o biografie obiectivă, consultând riguros documentele, iar atunci unde dovezile lipsesc, criticul întregește prin intuiție („îl vedem cu închipuirea...”) Când este nevoie, se

folosește de opera scriitorului. Psihologicește, Caragiale e, în viziunea lui Șerban Cioculescu, un homo duplex: „A purtat în viață mai adesea, ca și în operă, masca umorului, dar care, în intimitate, uneori, știa să se abandoneze firii sale profunde, interioare, de regulă stăpânită cu dârza voință a impenetrabilității”. Criticul Șerban Cioculescu este complex. Nu lasă nimic din opera celui lucrat în afara comentariului documentat.

Cleopatra Luca

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*